

Te noći, gospodin Aleksijević je loše sanjao.

Prošao je najpre kroz isti usamljениčki ritual koji je decenijama ponavljao pre odlaska na spavanje, običaj koji je nastao davno, davno pre nego što je ova zgrada uopšte bila sagrađena. Ugasio je televizor, popio iz čaše dva razmućena jajeta umesto večere, pet minuta radio lake telesne vežbe da bi se na kraju umio, istrljao hladnom vodom po prsima, oprao zube i obukao pižamu. Bacio je pogled kroz prozor na Dunav u noći, Ulicu 28. marta oivičenu žučkastim svetiljkama i osvetljen Pančevački most.

Onda je otpustio prikačenu gurtu i drvene roletne sa spoljne strane prozora jurnule su dole uz resko kloparanje da ga prekriju i zaklone pogled. Soba je uronila u mrak i tek tada je gospodin Aleksijević mogao da legne na čiste, krute čaršave i pokrije se jorganom koji je mirisao na dunje i jabuke. Nekoliko minuta ležao je opružen na leđima, zatvorenih očiju, udišući duboko mirise oko sebe.

Kao i svake noći, osetio je da lagano tone u san, ali sada je
(Glasovi iz stana ispod njegovog. Plač deteta.)

nešto bilo drugačije i

(Biljana, smiri to dete!)

kao da je mrak bio različit

(Diži se i sam to uradi. Šta sam ja ovde? Robinja?)

i dok mu je šaputao nepostojećim glasovima

(Majka si! Ljuljaj ga!)

odjednom, prepuštajući se snu, više nije bio Miladin Aleksijević, penzioner,

(Neću! Dosta sam se ja natezala s njim! Vidi malo i ti kako to izgleda!)

već Stevan Pokrajac, zvani Gorski Car, zvani Močuga, zvani

(Zvuk šamara. Zaprepašćena tišina. I ponovo plač deteta, iznad svega plač malog deteta, plač bebe.)

Nožina.

Probudio se u hladnom znoju, mnogo pre jutra.

Soliter koji se uzdizao kraj Bogoslovije i gospodario pogledom sa platoa na kome se nalazio Omladinski stadion, bio je ružan sivi toranj posađen tu bez ikakvog smisla, kao da su urbanisti u vreme njegove gradnje zajedno sa projektantom hteli samom Svevišnjem da pokažu srednjak. Kada bi neko onima koji su manje upućeni u istorijat te veštačke betonske pećine rekao da je zgrada u Ulici Mije Kovačevića broj 9 svojevremeno osvojila uglednu nagradu za projekat, pogledali bi ga s nevericom i otišli odmahujući glavom... Mada ni to nije sigurno, jer narod je navikao da malo po malo saznaje o svojoj daljoj, a posebno bližoj prošlosti, mnogo gore i nelogičnije stvari.

Uglavnom, bilo kako bilo, soliter je i te, 1998. godine stajao prkosno, kao sebi dovoljan džin, prezrivo podnoseći stanare u utrobi. A stanari kao stanari, posle kratkog perioda privikavanja, zaboravili bi da su ikad stanovali na nekom drugom mestu i trpeli bi ulaz kroz koji je stalno vukla žestoka promaja, dva lifta za koje se nije znalo koji više vremena provodi u kvaru i stepeništa i hodnike u kojima je vladao stigijski mrak i noću i danju. Bio je to porodični mikrokosmos od dvestotinjak jedinki prisiljenih da žive pod istim krovom i na samo dvadesetak centimetara jedni od drugih, kao nekad davno pećinski ljudi. A u vreme nestanaka struje, kada jedino preostane slabašni plamičak sveće u crnoj noći ispunjenoj zlokobnim hućanjem košave s Karaburme, sličnost je bila potpuna.

Ipak, žitelji solitera uspeli su da razviju u sebi, neko manje, neko više, privrženost za svoje prebivalište i živeli su zajedno u ljubavi, svađi ili nezainteresovanosti, otaljavajući živote prema završnici veka, prezauzeti stalnom borbom za opstanak. Bili su to uglavnom stanovi univerzitetskih radnika – od domara do doktora nauka. Mnogi su živeli u porodicama koje su se tokom tridesetak godina postojanja zgrade tu začinjale, rasle i rasipale, ali jednu

užu grupaciju stanara u Mije Kovačevića 9 činili su penzioneri, stari i usamljeni, često bolesni i gotovo bez izuzetka nesrećni.

Bilo je i dece, naravno. Ali neposredno pred krupne i sudbonosne događaje, u zgradu su počela da pristižu novorođenčad u nečemu vrlo slična svojim tek zakmečalim vršnjacima na svim kontinentima.

Istovremeno, ulazna vrata zgrade počela su da se pune čituljama. I u ovom kutku sveta počela je smena generacija.

„Dobar dan, komšija!“

Aleksijević se namršti, ali mu dugogodišnja navika ne dopusti da to potraje duže od delića sekunde.

„O, komšinice, kako ste?“

„Hvala, hvala što pitate, ali eto, nisam baš najbolje...“

Evo je sada opet, pomisli on rezignirano, proveravajući kao i svakog drugog jutra u poslednjih dvadeset sedam godina (izuzimajući, naravno, dane kada zbog bolesti nije izlazio u jutarnju šetnju), ima li pošte u poštanskom sandučetu sa brojem 120. Žena koja ga je presrela ispred niza sandučića vukući dva cegera koječega iz prodavnice koja se nadovezivala na soliter kao neki neprirodni izraštaj, zvala se Marta Nikolić i stanovala je nekoliko spratova ispod njega, sa dve mačke. Ponekad, kada bi silazio pešice, bilo zbog kvara lifta, bilo zbog potrebe za malim fizičkim naporom, osetio bi pred njenim vratima kako iz stana dopire težak i kiseo vonj mačjeg urina koji ona očigledno odavno nije više primećivala. Sada je u torbikanjama verovatno vukla okrugle konzerve mačje hrane i nekoliko kartona mleka. Sigurno je najveći deo penzije trošila na to da kućnu menažeriju održi lenjom, obesnom i sitom, dok je sama bila kost i koža. Sada, dok je uzimala vazduh da mu rafalno raportira gde je Neca kakila (sram je bilo, bezobraznicu malu!) i šta je Meca srušila i razbila (ljubi je mama, tako je živahna!), Aleksijeviću se učini da i sama poprima nešto mačje, zversko u licu i kretnjama.

„Siguran sam da nije ništa ozbiljno, gospođo Nikolić. Po izgledu bi vam se reklo da pucate od zdravlja.“

Njegove pažljivo izgovorene reči presekoše je pre nego što je uopšte stigla da otpočne tiradu.

„E, komšija, kamo lepe sreće da je tako. Ali samo da znate kako me boli dole u krstima, a leva ruka...“

„Samo se vi drž'te, komšinice, i doživete stotu, pazite šta vam kažem.“ Ljubazno se, s odavno usvojenom mimikom, pomalo naklonio i dodao: „Ponudio bih se da vam pomognem, ali nažalost, žurim.“

„Samo trenutak, ovo moram da vam ispričam!“ Ona se zaverenički nagnu prema njemu, pošto se najpre osvrnula da proveriti ne nailazi li, nedajbože, neko ko bi mogao da čuje.

„Znate onu Mišićku? Onu... znate?“

Znao je.

„Onu, što su joj njeni ovde ostavili stan i otišli na selo?“ Klimao je potvrdno glavom, moleći se u sebi da ga oslobodi što je pre moguće.

„E, vidite...“ nastavi ona, sad već polušišteći. „Vratila se u stan. Da. Nije je bilo gotovo cele godine! Ali sada... nije došla sama!“

Ono zversko blesnu joj u očima i ona mu saopšti, gotovo srećno:

„Dovela je i žgepče!“

„O?“ reče Aleksijević, praveći se da ga to veoma zanima. „Ma nemojte!“

Na njegovo zaprepašćenje Nikolićka mu namignu i zacereka se, otkrivajući požutelu zubnu protezu, s tamno crvenim veštačkim desnimama.

Ona ode prema liftu, cerekajući se i dalje, a Aleksijević istog trena zaboravi na čitav događaj smatrajući ga toliko beznačajnim da ga se nije prisetio čak ni kada je desetak dana kasnije ugledao čitulju koja je oglašavala smrt Marte Nikolić na staklenom ulazu u zgradu. Dok je lako podignutih obrva čitao šturi tekst o kratkoj i teškoj bolesti koja je izazvala smrt pokojnice, jedina pomisao koja mu se odnekud javila bila je: *Šta li je sad sa Mecom i Necom?*

Sunovrat Stevana Pokrajca, odnosno Miladina Aleksijevića, od ljudskog bića u krvožednu zver počeo je onog davnog dana 1940. kada se oženio Milijanom Kodžić, najlepšom devojkom u njegovom rodnom selu Plaovcu, poviše Paraćina.

Bilo je to samo dva meseca pošto se, posramljen i pun gorčine, vratio iz Beograda, gde ga je otac, najbogatiji plaovački seljak, poslao da izuči škole i izbavi se iz seoskog blata. Gorko gradsko iskustvo koje je potrajalo čitavu mučnu godinu ubedilo ga je samo u jedno: da su posprdne i uobražene gradlije dobre samo za pod nož. O, koliko je samo puta poželeo da uvredljive i podrugljive reči upućene na račun njegovog seoskog porekla iščupa iz ždrele drskog šaljivdžije, stežući bolno šaku oko nepostojeće dedine britve, belih zglobova i usta zavezanih sramom i nemoćnim besom.

Najzad, kada je shvatio da i profesori u njemu gledaju samo bogatu seosku budalu, spakovao je kofer i otišao na železničku stanicu, sačekavši prethodno gluvo doba noći da kamenicama porazbija prozore učionice. Imao je dvadeset godina i dušu koja je krvarila.

U selu su, naravno, svi već znali za njegov neuspeh. Mogao je i dalje da se razmeće kolima, konjima i muzikom u kafani, ali nikada više nije uspeo da se otrese osećaja da iza svakog pogleda divljenja, zavisti ili prijateljstva, čuči zloban, prikriveni podsmeš.

Njegov otac, stari Jevrem Pokrajac, bio je više nego svestan svega toga i jedino što je smatrao pogodnim da njegovom sinu i nasledniku povрати mir i samopouzdanje, bila je ženidba.

Milijana je bila najbolji, a ujedno, kako je to zalud Stevanova mati Radmila Jevremu dokazivala, najgori izbor. Sve je obavljeno veoma brzo – prošnja, devojčin „pristanak“, svadba. Ali svi prisutni, što će reći ceo Plaovac, slutili su da ta stvar neće izaći na dobro, premda niko nije znao za razlog, osim same mlade i Uroša Vidića, Stevanovog prvog komšije i kuma.

„Neću za njega, neću!“ grcala je kroz suze nekoliko večeri pre svadbe zgurena iza velikog plasta, pod teškom toplinom Uroševe ruke. On je ćutao i pušio tražeći u sebi neko osećanje, bilo kakvo, umesto ove šuplje praznine koja ga je obuzela.

„’Očeš, ’očeš“, odgovorio joj je sa uzdahom. Znao je da su stari sve već dogovorili i da nije pomagalo ni to što Milijana Stevana ne voli, niti to što voli *njega*, Uroša.

Razdevičio ju je te noći, ćutke i brzo. Osećao se kao lopov.

Stevanova majka je ujutro, drugog dana svadbe, iznela okrvavljeni čaršav. Niko to nije povezao sa mladoženjinom rukom posečenom na polomljenoj čaši, umotanom u maramu, niko osim kuma kome i pored svih pokušaja nije uspevalo da se napije. Slavlje se nastavilo još dva dana i mlada se pojavila samo nakratko, da pokaže poklone. Urošu nije promaklo da Milijana raspletenom dugom crnom kosom prikriva desnu stranu lica. Kada se povukla natrag u kuću, Uroš je ostao nasred dvorišta da štrči kao jarbol iznad podivljalih talasa muzike i pijančenja, nemoćno stežući pesnice. Nedugo zatim otišao je kući, uzeo majčine dukate, potrpao nešto malo stvari u očev drveni kofer i ostavio pisamce za Milijanu, da joj ga doture kad Stevan ne bude tu. To pisamce, koje je ona skrivala uza se dok je Uroš bio tamo negde, u prestonici, i radio u fabrici hartije, bilo je jedino što je od muža uspela da sačuva sve do samog kraja. A Stevan je tada bio u stanju u kojem mu ništa nisu značile reči u izbledelom mastilu, na iscepkanom, mnogo puta presavijanom papiru natopljenom mirisom njenih nedara. Poruka je glasila: OPROSTI MI I ZABORAVI. UROŠ.

Krajem godine sahranili su Jevrema. Umro je od srca, iznenada, bez ikakvog upozorenja, nasred livade, sa svojim gazdinskim štapom u ruci. Stevan, koji Milijanu posle prve bračne noći nije ni taknuo već je jurcao za južnomoravskim kurvama i razbijao kafane sve do Niša, odjednom se našao u ulozi domaćina. Jedva je nekako, na stalno kukanje i dosađivanje majke, uspeo da se ostavi pića i malo po malo vrati imanju, stoci i zasejanim njivama.

A onda, u aprilu 1941, Uroš se vratio.

Svratio je da ga pozdravi i Stevan ga je pozvao na ručak. Kumovi su, majku mu, od jeseni se nisu videli. Uroš je pristao preko volje i ćutke, sa čašicom lanjske rakije u ruci, sačekao da Milijana postavi sto i iznese posluženje. Osećao je na sebi njen gorući pogled i odahnuo je kada se vratila u kuhinju, da ne ometa muški razgovor.

Uz pogaču i pečenje pričali su o ratu, okupaciji, o gorkom ukusu kapitulacije i bezizlaza. Uroš je opisao kako su njegovu četu razoružali kod Rume i kako je noću, kradom, uspeo da se vrati do Beograda bosonog i bez uniforme, navukavši pritom ovu tešku prehladu. Objašnjavao je koliko je važno da se ipak pruži otpor Švabi, da se radnici i seljaci udruže i pođu na strane i domaće tlačitelje. Pokazao je Stevanu kvrgave, žuljevite šake kojima je zarađivao hleb u prestonici. Onako zanet, nije ni primetio da njegovog kuma to ni najmanje ne zanima.

Stevan ga je posmatrao hladno, naslućujući iz ženinih pogleda upućenih kumu razlog za Urošev neobjašnjivi odlazak i poluprikrivene zlobne aluzije u selu na njegov i Milijanin račun. Sada mu je postajalo jasno i kumovo ustezanje da sedne i da se zadrži na ručku. Srce kao da mu je bilo u stisku neke ledene šake i u tim trenucima počeo je iz dna duše da mrzi ovog stasitog, za tako kratko vreme sazrelog mladića, koji se upinjao da mu objasni kako jedino komunisti mogu da organizuju otpor i povedu narod u pobedu.

Sledeći put, Stevan je Uroša video u avgustu i ubio ga kao psa.

U junu je otišla i Radmila. Poslednja koja je imala bilo kakav uticaj na sina, konačno je digla ruke od neprestane borbe da porodicu održi na okupu. Predala se i jedne noći mirno pošla svom Jevremu, ostavivši za sobom samo fotografiju postarije, u maramu zabrađene seljanke, snimljenu na vašaru u Čupriji.

Plaovac se nekako saživeo s okupacijom. Suviše beznačajno da bi bilo zanimljivo za soldate u zelenim uniformama, selo se vratilo uobičajenim poslovima, pripremajući se za žetvu. Doduše, razni su navraćali u pokušaju da ono malo muškaraca i mladića mobilišu u svoje redove. Potpuno nezainteresovan, Stevan je posmatrao kako ovaj ili onaj odlazi sa ovima ili onima, ponekad iz iste kuće dvojica na dve različite strane.

Nekoliko puta Milijanu je uzeo na silu, šamarajući je, pokušavajući da iz nje izvuče makar krik bola, samo da više ne sluša to njeno ledeno, daleko ćutanje. Tast je jednom pokušao da je odvede nazad, roditeljskoj kući, ali Stevan ga je oterao s vilama u ruci, zapretivši da će ih sve zapaliti, zajedno sa njom.

I onda, u sumrak 19. avgusta, kada se vraćao iz susednog sela gde je čitav dan dogovarao prodaju krave, ugledao je Milijanu kako sa nekim stoji na putu, nedaleko od kuće. Sakrio se brzo u senku velikog hrasta i napregao se da bolje vidi.

Nije moglo biti nikakve sumnje. Silueta Uroša Vidića, utegnutog u neku nepoznatu uniformu, vitka i kršna, urezala mu se u pogled kao slika Strašnog suda. Nešto su razgovarali, vetar je duvao prema njemu, nije mogao da čuje. Tada je Uroš podigao ruku, pomilovao je po kosi i snažno zagrlio, da bi već sledećeg trenutka pošao blagom strminom prema šumi. Jednom se okrenuo da joj mahne kratko, a onda nestao gore u mraku, ostavivši je da stoji onako sama, sa visoko podignutom rukom, crna naspram rumenog neba. Nedugo zatim, Milijana se okrenula i uputila prema kući, sigurna da je niko nije video.

Stevan je osećao kako ga na smenu prožimaju hladna drhtavica i paklena vrelina. Pred očima mu je sve plivalo u crvenkastim tonovima, kao kroz krv. Poluslep od ljubomore i mržnje, krenuo je posrćući za njom.

Selo je bilo kao mrtvo. Tek u ponekom prozoru gorela je petrolejka, ali slabo, s uvrnutim fitiljem, više nalik na grobno kandilo. Stevan je kročio u svoje opustelo dvorište i dugim koracima pošao prema osvetljenim prozorima. Ni sam ne znajući šta radi, u prolazu je sa panja za cepanje drva zgrabio sekiru.

Našao ju je pozadi, kako u lavor iz vedra presipa toplu vodu skinutu sa šporeta, gola do pasa, pomalo naježene, mlečno bele kože. Nije ga videla dok se naginjala da rukom zahvati vode i ispljuska se po rukama i dojčkama koje su joj se slobodno, izluđujuće micale tamo-amo. Preko stolice, nemarno prebačena, bila je njena devojačka košulja koju od svadbe nijednom nije izvukla iz sanduka sa spremom donetom od kuće.

Teško je kročio prema njoj, neodređeno svestan da na patosu u prolivenoj vodi opankom ostavlja blato, i ona ga je tek tada čula. Zastala je, a onda se polako, mučno polako uspravila i dalje okrenuta leđima, zadržavši dah. Neka nevidljiva sila vukla mu je ruke nagore, podižući sekiru visoko iznad njene glave.

Okrenula se, i on je u njenom pogledu ugledao esenciju svih onih pogleda koje je ikada morao da oseti u Beogradu ili među svojim seljacima, mešavinu prezira, gađenja i podrugljivosti. Zaustila je da nešto kaže, ali Stevan je nije čuo. Bio je svestan samo njenih punih usana u pokretu, pomalo nadraženih bradavica na grudima i bola u svojim preponama. Zatvorio je oči i ispustio životinjski urlik, kao vuk sa šapom u čeličnim čeljustima zamke.

Odvratn, tupi zvuk odjeknuo je među okrečenim zidovima sa kojih su ravnodušno u prazno zurili i preci i sveci; nešto je teško i mokro tresnulo o daščani patos i odskočilo jednom... dvaput. Trenutak kasnije, srušilo se nešto drugo, teže, i preturilo šporet otkinuvši čunak iz zida, prosuvši vedro i lavor.

Otvorio je oči, ne uspevajući da sastavi ijednu suvislu misao, drhteći neobuzdano; ispustio je otežalu sekiru iz ruku, koje su mu se pretvorile u pihtije. Kroz crvenu koprenu Stevan je ugledao Milijaninu glavu, čisto odsečenu i odvojenu od tela, sa prkosnim, širom otvorenim očima, oslobođenim i uprtim u lokvu krvi koja se polako širila i mešala sa vodom. Kao u snu, podigao je cedulju koja je odnekud pala na pod i pročitao je.

Odjednom se presamitio od grča u stomaku i izjurio u dvorište, da izbljuje sve što je tog dana uneo u sebe. Dočekala ga gluva seoska pomrčina, uznemirena samo usamljenim zavijanjem nečijeg psa. Kada je prestao i obrisao sa usana ostatke sluzi i polusvarene hrane, okrenuo se ponovo prema vratima iz kojih je maločas istrčao i ustuknuo. Iznutra, iz crne jame ulaza u kuću, čuli su se spori zvuci pljuskanja vodom. On se mahinalno maši grla i krsta koji je nosio na kožnoj uzici. U onom mutnom talasu pred očima suviše lako je mogao da vidi Milijanin obezglavljeni trup kako drži u rukama glavu koja mu je nekada pripadala i nežno s nje spira strašne crvene tragove.

Sledećeg trenutka, slep od straha i podivljao od mirisa njene krvi koja je bila svud po njemu, Stevan se dade u bezglavi trk u šumu, ne osećajući na sebi pruće i šibe čestara, ne obazirući se na povremeni udarac o stablo koji bi ga samo još više ošamutio i odbio ga u dalji beg. Jednom se osvrnuo i učinilo mu se da nedaleko iza sebe vidi kako njen polugoli, avetinjsko svetlucavi leš lagano i samouvereno korača za njim, ruku ispruženih kao da traži zagrljaj. Daleko dole, svi seoski psi udružili su se u paklenom urlikanju.

Mnogo kasnije, izmrcvaren, pomahnitao i bez daha, sa bolnim noževima u rebrima, začuo je pred sobom ljudski glas i zastao kao ukopan. Od muklog bubnjanja u slepoočnicama nije bio siguran da to samo ne uobražava. Ali pomisao na ono što je ostavio za sobom potera ga dalje.

„Stoj, ko ide?“ odjeknu glas ponovo.

Nešto u njemu kao da s olakšanjem potonu u uskovitlani vir i smiri se dole, u mrtvoj dubini.

„Stoj, pizda ti materina, pucaću!“

Oštro, zaslepljujuće svetlo ručne lampe. Zvuk ubacivanja metka u cev.

„Ubiću ga!“

„Ne, čekaj...“

Stao je, žmirkajući oko sebe zbunjeno, u iscepanoj košulji, s usirenom krvlju koja mu je zatezala kožu na licu i rukama. Više nije osećao ništa. Crveni talasi ustupili su mesto tami povremeno prošaranoj svetlacima. Neka. Neka puca.

„Stani, bre, ovoga znam! To mi je komšija iz sela. Stevan Pokrajac, sin Jevremov!“

Treći glas: „Gazda-Jevremov?“

„Taj.“

„Je l' komunjara?“ sumnjičavo će prvi glas.

„Ne seri, budalo. Skloni tu pušku.“

Zvuci kretanja među stablima, zveckanje kundaka o porcije, škripa opasača i uprtača. Neko upali fenjer.

Pred Stevanom odnekud izroni poznato lice pod šubarom, sa bradom od nekoliko dana.

„Stevane, ja sam, Mitar!“ Mladić koji mu je govorio imao je preko prsa prebačen redenik i mnogo kojekakvih stvari nakačenih na sebe. Umesto čizama imao je opanke.

„Šta to bi s tobom, crni Stevane!“ reče on zapanjeno, zagledajući ga. „Dođi, dede, sedi. Imamo vatru u zaklonu. Gle ga, sav se trese.“

Stevan pokorno krenu za njim, osluškujući ne čuju li se i dalje psi plaovački. Seo je i slušao šta mu pričaju, halapljivo gutao rakiju, ne shvatajući ništa. Nije važno, samo neka govore, nek se grohotom smeju, samo da slučajno ne začuje ono strašno, strašno pljuskanje vode.

Konačno je usnuo, dok je onaj po imenu Mitar nešto objašnjavao nekom važnijem, višem po činu. Proguta ga crna praznina u kojoj nije bilo snova.

Ujutro ga probudi bolan šut u slabine. Baciše mu neke prnje da se preobuče i natovariše mu torbu s municijom i nekakvim drangulijama. Slepo je krenuo za njima, u koloni, kroz bleđu svetlost zore, srećan što ga ništa ne pitaju, zadovoljan što su ga nečim uposlili. Tek sutradan, kada se zjapeća praznina u njemu malo zatvorila, shvatio je sa kime je. Bilo mu je svejedno.

Poslednji dan avgusta bio je užasno vreo. Četnici među koje je Stevan Pokrajac onako upao i zamalo izgubio glavu, krenuli su da pregovaraju sa nekima koje su zvali „partizanima“ ili, češće, „komunjarama.“

Prethodne večeri su ga i zvanično mobilisali. Činilo se da se malo pribrao i došao svesti. Niko ga nije pitao za krv koju je sa sebe uzalud prao na potoku, ali je zato dobio nečiju dobru lovačku pušku. Mitar, sin njihovog starog komšije Lazara Ristića (koga su zbog nečega u selu zvali Laza Bubašvaba), objasnio mu je da četnici slušaju nekog tamo Čiču, koji je za Kralja. Stevanu je i dalje bilo svejedno. Jedino što mu je tada bilo važno bilo je da se ne vrati u Plaovac. Nikad više.

Ali sutradan, kada je među trojicom partizanskih izaslanika ugledao dobro poznatu, visoku figuru, sve se ponovo vratilo.

Vođen tuđom, volšebnom rukom, pogodio je Uroša iz prve, pravo među oči. Teško zrno odnelo je njegovom kumu gornju polovinu glave, zasuvši dva Uroševa pratioca krvlju i parčićima lobanje. Bio je to prizor čiji će svaki, najsitniji detalj, celog života nositi u sebi. A tada, zadovoljan i sasvim miran, spustio je pušku... i odleteo na tvrdo, travnato tle od teškog šamara. Okolo je praštalo.

Izbezumljeno bradato lice oficira bilo mu je pred očima, peneći se od besa, ali on je s osmehom gledao kroz njega negde prema nebesima i osećao pod sobom mirnu, nepokretnu zemlju. Tamo negde, u stvarnom svetu, pregovori su okončani i pre nego što su započeli. Partizanski emisari ležali su nepomično a njihovi su pucali iz šumarka preko puta, gde su ostali u zasedi i pokušavali da pogode četnike koji su zalegli i uzvraćali paljbom.

„...pre naređenja! Sestru ti jebem, pregovore si mi usr'o, pizda li ti materina! Ti ćeš da mi pucaš pre naređenja, seljačino jedna! Krsta mi, zaklaću te!“

I ponovo Mitar, ponovo njegovo usrdno moljakanje, ponovo spas. Pratio je sve to kao da se dešava nekom drugom. Osećao je da može večno ovako da leži u travi i posmatra nad sobom vedro nebo, sa svežim povetarcem na licu. Osvetio se. Ostavio je sve za sobom. Mogao je da bude miran.

Bar je tako mislio.

Preživeo je ratne godine, ubijajući mehanički, sve spretnije. Pustio je kosu i bradu i sâm sebi izgledao kao neki divlji čovek, više zver nego ljudsko biće. Kleo se u Kralja, otadžbinu, Boga, sve u prazno, bez trunke vere i strasti, i pokušavao da ne misli. Ali, sećanje na onaj njen pogled teralo ga je da iznova i iznova zapada u periode mahnite bestijalnosti i taj isti pogled tražio je u očima umirućih, tik pred smrt, pod kamom, sekirom, ili pred puščanom cevi.

Samo zahvaljujući urođenoj, seljačkoj lukavosti i inteligenciji, predosetio je kraj i neposredno pred kolaps četničkog pokreta naterao Mitra da se s njim prebaci severnije, dublje u Šumadiju. Ošišao se i obrijao, a onda brijačem na desnom obrazu napravio ružnu brazgotinu. Bio je siguran da ga tako izmenjenog, s ožiljkom, niko neće prepoznati.

Put ga je samo još jednom ipak naterao kroz Plaovac, ali sve što je od sela tada ostalo bilo je zgarište. Nije se znalo koja ga je vojska spalila, ali njemu to nije ni bilo važno. Više nije imao ni imanje, ni stoku, ni zemlju, i preuzeo je novi identitet iz dokumenata jedne od svojih žrtava. Sada je bio Miladin Aleksijević, rodom iz Jagodine.

U pogodnom trenutku otarasio se Mitra ispalivši mu milosrdno metak u potiljak, a onda dopustio da ga nađu izvidnice Titove vojske kako naizgled u bunilu luta šumom, bez ikakvog oružja, s ružnom ranom na licu.

Četa koja ga je našla došla je iz Bosne i niko u njemu nije mogao da prepozna najzloglasnijeg ubicu iz južnomoravskog kraja, Močugu, Nožinu Stevana Pokrajca. Zaključili su da je verovatno pobeo četničkim bandama i da je izgubio pamćenje, jer je neprestano govorio o bombi, eksploziji, tresku... I oni su mu natovarili da nosi torbe s provijantom, smatrajući da u takvom stanju za pušku nije. Tako je i dočekao kraj rata, na sav glas hvaleći Partiju i samo povremeno zadovoljavajući svoju probuđenu žeđ za krvlju tako što bi zaklao i raskomadao ponekog usamljenog seljaka ili izbeglicu na koga bi naleteo kada ode sam po vodu ili da prenese poruku u neku drugu jedinicu.

A onda, odjednom, više nije znao šta će i kuda će. Po oslobođenju, neki priučeni lekar proglasio ga je ratnim invalidom zbog navodne povrede od eksplozije bombe i nesposobnim za rad zbog psihičkih smetnji. Registrovali su ga na osnovu lažnih podataka kojih se u međuvremenu „prisetio“ i on se u svojoj dvadeset šestoj godini našao u Beogradu, u stančiću u Tomazeovoj ulici.

Odatle ga je izvukla njegova druga venčana žena, Jelica Hadži-Timotijević, četrdesetogodišnja udovica predratnog trgovca štofom. U stanu na Dorćolu, koji joj je preostao posle nacionalizacije, učio je pravila ponašanja negdašnje gospode i čitao, ne zato što mu se to dopadalo već da bi nečim ispunio vreme. Njegova skromna penzija i njen nakit bili su im dovoljni za pristojan život.

Nikada nije pominjao svoju ratnu prošlost i 1958. godine već je mislio da je sve to odavno predata zaboravu. Ali, jedne novembarske večeri, na ulici ga je prepoznao odrpani

pijanac koji se pravo na njega isteturio iz kafane „Marš na Drinu.“ Dušanova ulica je bila pusta i vlažna od kiše. Umesto da nasrtljivcu objasni da ne zna o čemu on to priča, da mu je ime Aleksijević i da nikada nije čuo za tamo nekog Pokrajca, odvuкао ga je hitro u mrak iza ćoška, obuzet panikom, da bi ga zadavio golim rukama.

Jadnik je pijano, zaplićući jezikom, tvrdio da ga poznaje po očima.

Bilo je to njegovo poslednje ubistvo. Dugo očekivani bat čizama uz stepenice i zvonjava na vratima nikada se nisu začuli i on je nastavio da živi sa Jelicom mirno, zaparloženo, sve dok jednog dana 1970. ona nije umrla od izliva krvi u mozak. Ubrzo posle sahrane menjao je stan sa nekim profesorom Ekonomskog fakulteta i dospeo na poslednji sprat solitera kod Bogoslovije. Iskustvo iz '58. naučilo ga je da po inerciji drži na licu masku neprepoznatljivog, utopljenog u masu i da ni sa kim ne stupa u bliži prijateljski kontakt. Čak ni tragične okolnosti s početka devedesetih nisu ga naterale da promeni dugogodišnju naviku. Tako je usamljen, ne znajući šta više da očekuje od života, provodio dane i samo se povremeno prisećao prošlosti.

A onda su počela da pristižu ta prokleta deca. Kada je umrla Marta Nikolić, u ispražnjeni stan uselio se bračni par sa malim detetom. Sa ovima ispod njega, tu su bile već dve bebe u vertikali. Dranje i danonoćni plač nisu mu smetali toliko koliko nelagodno prisustvo mladosti, novih života, koji su samo pojačavali njegov sve učestaliji osećaj da je nedopustivo star, mada je u svojoj sedamdeset devetnoj bio vitalniji od mnogih pedesetogodišnjaka.

Ono što je čekao, neki znak, neki događaj koji će mu reći da nije uzalud otaljvao sve ove godine i da nije pogrešio što i sebi nije ispalio metak u glavu kad i Mitru, dogodilo se neposredno posle Srpske Nove godine. Tada je na hodniku susreo obe novodoseljene porodice, sa bebama u naručju. Kada se pojavio, razgovor između majki prestade, a očevi koji su držali bebe promeškoljiše se nelagodno.

Bebe su bile budne i posmatrale su ga dok je prolazio, netremice, s nemogućim, blago ironičnim osmehom na licima. Prošao je prema liftu i osetio u sebi toplu, drhtavu plimu neobjašnjivog straha. Morao je da zastane i rukom se osloni o zid. Pogledi su mu svrdlali kroz leđa.

Znaju, pomisli on izbezumljen, blagi Bože, pa te bebe znaju!

Lift je konačno stigao i kroz zatvorena vrata, pre nego što je kabina počela da ponire, čuo je kako se razgovor nastavio s obnovljenim poletom.